

37.016
Ж-25

АЛИЧОН КАРИМЖОНОВ
ДИЛНОЗА КАРИМЖОНОВА

БОЗЙ ВА ИНКИШОФИ НУТҚ ОИДИ ТАЪЛИМИ САВОД

37.016
22-25

ВАЗОРАТИ МАКТАБИ ОЛИ ВА МИЁНАИ МАХСУСИ

ҶУМҲУРИИ ЎЗБЕКИСТОН

ИНСТИТУТИ ДАВЛАТИИ ПЕДАГОГИИ ШАХРИ

ЧИРЧИК ВИЛОЯТИ ТОШКЕНТ

АЛИҚУЛ КАРИМЖОНОВ

ИСТИЗОА КАРИМЖОНОВА

НУ

ТАШКИЛИ ҚОРҲОИ БЕҲУНАСИФОИ

ДАТ ОЛИФХОИ ШАХРИ

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TALIM VAZIRLIGI CHIRCHIK DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

АХБОРОТ RESURS MARKAZI
1-FILIALI

ЧИРЧИК 2021

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TALIM VAZIRLIGI CHIRCHIK DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

АХБОРОТ RESURS MARKAZI

- 13742/45 -

ВАЗОРАТИ МАКТАБИ ОЛИ ВА МИЁНАИ МАХСУСИ

ҶУМҲУРИИ ЎЗБЕКИСТОН

ИНСТИТУТИ ДАВЛАТИИ ПЕДАГОГИИ ШАҲРИ

ЧИРЧИК ВИЛОЯТИ ТОШКЕНТ

АЛИЧОН КАРИМЖОНОВ

ДИЛНОЗА КАРИМЖОНОВА

БОЗИ ВА ИНКИШОФИ НУТҚ ОИДИ ТАЪЛИМИ

САВОД

Алижон Каримжонов-

номзоли илмҳои педагогӣ, дотсенти
кафедраи таълими ибтидоии ДУШЧВТ.

Дилноза Каримжонова-

муаллими кафедраи муассисаҳои
томактабӣ ДУШЧВТ.

Масъул муҳаррир:

Ш.Қ. Мардонов. Доктори фанҳои педагогӣ,
профессор.

Тақризчин:

Доктори фанҳои педагогӣ, профессор:
Мардонов Ш.Қ.

Профессори ИДПТ ба номи Низоми Ҷўмаев
М.Д.

Расм:

Фирдавс Алижонов.

УДК 37.016:003.081(075.2)
КБК 74.268.197

Китоби мазкур дар асоси фармони Вазорати маорифи мамлакатҳои олии ва миёнаи махсуси Ҷумҳурии Ўзбекистон аз 31 май соли 2021 тахти рақами 237 дар наشريётҳои давлатӣ нашр намудан тавсия карда шудааст.

Дар китоби мазкур яке аз масъалаҳои асосии таълими савод-роқон ғайронидани саводомӯзии мактаббачагони хурдсол ҳалли ғисли худро ёфтааст. Дар он роҳи усулҳои алоқаманд намулдани коти саводомӯзи бо воситаи бозииҳои дидактики ва технологиҳои он, инкишофи нутқи мурағбатҳои хонандагон тасавуроти истифодаи маводи таълими, ки бозииҳои таълими, ребусу кроссвордҳо, ҷусту-зарбулмасал, порчаҳои шеър ва дигархоро дарбар мегирад, қиматарафаи нишон дода шудааст.

Дар охири намунаи истифодаи маводи таълими дар раванди дарсҳои саводомӯзи оварда шудааст.

Китоби мазкур бораи муаллимони синфҳои ибтидоӣ, мурағбатҳои муассисаҳои томактабӣ, донишҷӯёни факултати педагогии донишгоҳҳои педагогӣ мактабҳои ибтидоӣ ва муассисаҳои томактабӣ тавсия карда мешавад.

ISBN: 978-9943-7476-3-0

Хишти аввал гар нихад

меъмор қач,
То охир мевад он
девор қач.

П Е Ш Г У Ф Т О Р

Максади асоси мактаб ханӯз аз оғози таълими ибтидои ташаккул додани забони адабии кӯдак аст, ки аз таъсири даҳҷаву шева дур ва ба забони адабии бадеи наздик бошад. Мавлӯм аст, ки нутки даҳони кӯдак ҳар қадар тараққи ёфта бошад, донишомӯзии он ҳам ҳамон қадар осон метардад.

Таълим дар синфи якум сар то сар саводнокунии хонандагонро дар назар дорад. Барноман таълим таъкид менамояд, ки максаси дарсҳои давраи таълими савод, пеш аз ҳама, ёд додани хондану навиштан, бой намулдани захираи луғавии хонандагон ва дар ин асос ташаккулу инкишоф додани нутки мураттаби онҳо мебошад.

Мушоҳидаҳо ва тадқиқотҳои олимону методистон, педагогҳои руҳшиносон, омӯзгорони эҷодкору пуртаҷриба нишон медиҳад, ки кӯдак ба он захираи луғавие, ки дар асоси зарурати муносибат ба мухит яъне ҳаёт, табиат ва ҷамъият (аз ҷиҳати муаллим, бо ҳамсолону калонсолон) омӯхтааст, ба оstonани мактаб қадим менамояд, ки дар он камбудииҳои зиёде ба ҷашм мерасад.

Аз рузи нахустини таълим тасдиқи мураттабу ба як максасд нигаронидашудани забон сар мешавад. Кӯдак унсурҳои аввалини каломи бадеиро нахустин аз китоби дарси «АЛИФБО»-мегирад. Омӯзиши овозу ҳарф, фарқ кардани ҳиҷову калима, шинохтани ҷумлаву нутқ аз ҳамин давра оғоз меёбад.

Маҳз аз ҳамин давра сар карда хонанда дар нутқи худ бошуруна истифода намулдани калимаву ибораҳои ҷудогона, вохидҳои фонетикӣ, морфологӣ ва синтаксисиро меомӯзанд ва ба олами пурасрори мактаб дохил мешавад. Ҳамин тарик таълими алифбо масъалаи асосӣ ва замонавӣ буда, шартӣ зарурии омода намулдани хонандагон ба таълими забони тоҷикӣ ва фанҳои дигар мебошад.

Тахкурсии-ҳишти авали маданияту ҳусни нутқ дар синфҳои ибтидоӣ гузошта мешавад. Бинобарон омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ вазифаи масъул, вале пуршарафи дуруст гузошта тавонистани

маъини хишти аввалро доранд, ки тақлири онҳан ҷамъият ба он нисбати аст.

ТАЛАБҲО НИСБАТИ МАШҚҲОИ ШАВҚОВАР ДАР ДАВРАИ САВОД.

Барномани таълими синфҳои ибтидоӣ дар дарсҳои саводомӯзи ба додани хондану навиштан, бо тарзи мадани суҳан кардану суҳан навиштан ва эъмини онҳо нисбати илму илмомӯзӣ беҳдор намулдани намунаву нақси кӯдакро таъкид менамояд. Ин талаби барнома ҳамон нақс амали метардад, ки агар таълими дарсҳои давраи савод тезонидани фаъолияти донишамӯзии хонанда таъмин карда шавад.

Онҳ ба роҳҳои тезонидани фаъолияти донишамӯзи хонандагон дар дарсҳои саводомӯзи барои мактабҳои тоҷикӣ баҷуз мақолаҳои алоқидор, ҷиҳи мушаххасе ба таъб нарасидааст.

Ҳамин ҷиҳати корро ба эътибор гирифта, мо қарор додем, ки дарс ба ин масъала дастури мазкурро ба ёрии омӯзгорон ва донишмӯзони ихтисосҳои дахлдори мактабҳои оли ва миёнаи мақсури ҷумҳури пешкаш созем.

Мавлӯм аст, ки хонандагони сини хурди мактаби, боҳусус қониқдони синфи якум, ниҳоят серҳаракатанд, диққату хотираи онҳо мустақкам нест, онҳо муқддати дароз диққати худро ба як қор рағбат карда наметавонанд, ба тезии ҳаста мешаванд, тақрори як амал, версияи таълим онҳоро ба зудии диғир менамояд. Аз инрӯ, дар ғирфи саводомӯзи роҳу усул, омилҳои тезонидани фаъолияти донишмӯзони хонандагонро бояд ҷуст.

Муқобили қушиш ва шавқу рағбати кӯдакон ташкил намулдани фаъолияти таълими яке аз роҳҳои беҳтарини қори саводомӯзи ба нӯрор меривад. Ба фикри мо, дар тезонидани фаъолияти қониқдони бозниҳи таълими ҷой ва мавқеи маҳсус доранд ва яке аз инниҳи муҳим ва самарабахши фаъолиҳои хонандагон ба шмору

фаъолиятиҳои хонандагонро шартан ба се қисмат метавон ҷудо қори. Аввал, ин фаъолиҳои шахсии хонанда, дувум, дар зери таъсири муаллим тезондани хонанда ва сеюм, дар таъсири таълиқи қониқдони таълими. Ҳамаи ин қисматҳо ба ҳам марбутанд ва яке дигарро қувват медиҳанд. Онҳо барои дуруст дарк намулдани қониқдони таълими ва эъмини он ташаккулу тақомули дониш, маҳорат ва қониқдони қониқдони муҳиманд.

Ҳарқори иншон медиҳад, ки маводи таълими дар асоси фаъолиятиҳои шахсии дахлудула дар хотири хонандагон дероҳнақш

мебиндад. Мавриди кайд аст, ки бедор кардани фаъолияти кӯдак аз бисёрчизаҳо ба омӯзгор вобастаги дорад.

Пушида нест, ки макоми муаллим дар тезонидани фаъолияти хонанда дар асоси таъсири омилҳои зайл суръат мегирад;

-мутолиаи сарчашмаҳои илми, дастур ва нишондодиҳои услуби ва мақолаҳои илмӣ бо услуби олимони методистон,

-омӯштани таҷрибаи муаллимони соҳибкасб,

-эҷодкориҳои худӣ омӯзгор ва мунтазам аз болои худ кор бурдан. Дар фаъололӣдани кӯдак, пеш аз ҳама, таъсири ҳислатҳои шахсии омӯзгор калон аст. Ба қавли методисти шинохтани турҷи Амонашвили дар муаллим бояд чунин сифатҳо ҷой дошта бошанд:

-дӯст доштани кӯдак;

-фаҳмидани бача;

-дар хотир доштани қарзи худ дар назди ҷомеа.

Педагоги машҳури рус В.А.Сухомлинский дар хусуси сифати шахсии муаллим чунин овардааст: «Наврасонро ҳеҷ чиз ба монанди одами аз ҷиҳати маънаӣ бою доно ва хайрхоҳ бо тааҷуб ва шавқу ҳавас оварда наметавонад».-1.

Ба ҷуз сифатҳои номбурда муаллим бояд дорои нафосату фасоҳат, рафтору кирдори нақъ, нутқи равану адаби ва хусни муомилаву маҳорати педагоги барин сифатҳо бошад. Ҳар як ҳаракат, оҳанги гуфтор, тарзи талаффуз, ҳатто вачоҳат ва киёфӣи ӯ бояд шогирдонашро бетасир намонад.

Воситаи дигари фаъололӣдани хонанда мавриди дурусти истифодаи воситаи таълим ва маводи дидактики ба ҳисоб меравад.

Бояд қайд кард, ки хонандагон тарзи истифодаи воситаҳои таълими маводи ҷараёни таълимиро бошӯруна ва мустаҳкам аз барнамуи маводи ҷараёни таълимиро бо шумор меравад. Олимони хонандагон дар донишомӯзии ба шумор меравад. Олимони руҳшиносон ҳавасмандкунии хонандагонро дар баланд бардорӣи ваҷҳи дохили, бевосита ба иҷро намулдани супориши дар пеш истода водор мекунад, мебинанд.

ВАҶҲ ин кӯшишу ғайрат, шавқу заводи ботинӣ дар иҷрои ин ё он амал аст. Намудиҳои ваҷҳ; орзу, майлу рағбат, шавқу ҳавас, эътиқод ва бовари дар иҷрои кор мебошад.

Мо бояд воситаи ҳавасмандкунии хонандагонро дар истифодаи воситаи аёни мебинем ва таъкид карда мешавад, ки асбобҳои аёни, аз як тараф, диққати хонандагонро ба маводи таълимӣ ҷалб намуда

таълими онро осон намояд, аз тарафи дигар, дар дили онҳо ин ё он таъсири меорад.

Мале ду шакли ҳавасмандкунии хонандагонро пешкаш мекунем;

Муом., - машқҳои рангоранг, ки шавқи хонандагонро бедор мекунад;

Дуом., - таълими аёни, дониши хонандагонро аз молди ба маънӣ инда мебарояд.

Дар синфҳои ибтидоӣ дуруст ва бомавқеъ истифодабарии воситаи аёни ва маводи таълими ба хонандагон имконият медиҳад, ки имин он мушоҳидаҳо баранд ва аз ҷамъбасти он ба муқовимароно ҳуҷусабарорӣ гузаранд. аёният ба доираи эҳсоси маънавияш таъсир расонида, мушоҳидакорӣ, тафаккур ва таъсирро ба онҳоро ривҷ медиҳад, фаъолокиро ба тартиб оварда, бонин инкишофи ҳавасмандии хонандагон метарад.

ХУЛАСА, аз таҳлили ҷанд асарҳои илмӣ бо методии олимони мушоҳидаи бевоситаи дарсҳои муаллимони пешқадами вилоятҳои Ҷазира, ки дар тезонидани фаъолияти хонандагон роли воситаи таълими, материалҳои дидактики ва бозихи грамматикӣ дар тарбияи самаломӯзии калон аст. Албатта, дар ин ҷо фаъолияти шахсии худӣ кӯдак, рол ва мавқеи муаллим, воситаҳои дигари таъсиррасонро таъкид намудан шарт аст.

Дар ҳақиқат, ба ҳаракат даровардани фаъолияти донишомӯзии хонандагон дар раванди дарсҳои саводомӯзии яке аз масъалаҳои муҳимӣ ва муҳимтарини мебошад ва таъкикоти он ҳоло ба охир нарасидааст.

Ба фикри мо, дар фаъол гардонидани хонандагон чунин тарафҳои ғайрӣ ба эътибор гирифт;

ба таъсироти маводи таълими ва маводи дидактики дар хонандагон таъсири додани мақсади муқосисакунии, муқовимароноӣ, ҷамъбасти ва ҳуҷусабарорӣҳо;

дар асоси истифодаи усулҳои самарабахши таълим ва дигар воситаҳои таъсиррасон мустаҳкам аз худ кунидани маводи таълими;

дуруст ва бомавқеъ, пайдарпай ва ба як мақсад интизоридани шуудани таълиму тарбия;

гуногуношакли ва гуногунорангии бозихи таълими, мувофиқи синну сол ва кудрат будани онҳо.